

København, den 27. oktober 2020

Høringssvar vedrørende Justitsministeriets udkast over Forslag til Lov om ændring af (Samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse), sagsnr. 2019-731-0062

Overordnede bemærkninger

Vi hilser Justitsministeriets udkast til lov om ændring af straffeloven velkommen, og glæder os over, at ministeriet finder, at straffelovens § 216 bør ændres, så den dækker enhver form for ufrivillighed, hvorved ønsket om sex skal være gensidigt, og denne gensidighed skal foreligge under hele den seksuelle aktivitet.

Lev Uden Vold kan tilslutte sig Justitsministeriets vurdering af, at en samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse er bedst egnet til at sikre den seksuelle selvbestemmelsesret fremfor en frivillighedsbaseret voldtægtsbestemmelse¹, for derved at skabe det optimale strafferetlige værn mod alle former for voldtægt, og at en sådan bestemmelse kan tjene to overordnede formål:

- At skabe et solidt grundlag for retsforfølgning
- At være normskabende for samfundet i helhed

Generelle betragtninger til det samlede lovforslag med tilhørende bemærkninger

En normregulerende voldtægtsbestemmelse

Lev Uden Vold mener, at den forestående lovændrings normskabende værdi vil være af meget stor betydning for vores samfund. Der ligger en stor opgave i opdragelsen og dannelsen af vores ungdom såvel som resten af samfundet, og det er en opgave, som kalder på en klar definition af legitime seksuelle handlinger. Vi skal som samfund give alle mennesker de rette forudsætninger for at kunne forstå og respektere grænsedragningen mellem sex og seksuelle overgreb. Derfor er der behov for, at straffeloven sætter klare skillelinjer op.

Samtykke er en proces

Justitsministeriet finder, at en samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse er bedre egnet til at sikre den seksuelle selvbestemmelsesret og foreslår på den baggrund, at straffelovens § 216, stk. 1 ændres, så det fremover bliver strafbart at gennemføre samleje med en person, som ikke samtykker heri.

¹ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 18

Ministeriet finder videre, at 'Et samtykke skal gives frivilligt og være udtryk for den pågældendes frie vilje, bedømt ud fra omstændighederne ved den konkrete situation².'

Lev Uden Vold finder, at begrebet 'samtykke' er et stærkt udgangspunkt for faglig formidling, da dette begreb tydeligt indikerer, at sex skal hvile på en kontinuerlig og gensidig lyst, som udtrykkes gennem vedvarende engagement under hele den seksuelle aktivitet.

Det er vores vurdering, at lovforslaget og bemærkningerne hertil bør rettes til, så der ikke står 'et samtykke' men 'samtykke' eller 'at samtykke'. Når der står 'et samtykke' bruges begrebet som *et substantiv* og noget som gives engangsvist. Når der i teksten benyttes formuleringen 'samtykker' og 'med samtykke' bliver samtykke *et verbum* og dermed noget man *gør kontinuerligt*. Det understreger en forståelse af, at samtykke ikke er en enkeltstående handling, men en proces som er en del af den seksuelle aktivitet. Det er u hensigtsmæssigt at formulere det som 'et samtykke', da hverken voldtægt eller sex består af en enkeltstående handling, men en sekvens af handlinger. Samtykke må som konsekvens heraf opfattes som en proces og noget man gør.

Konkrete kommentarer til lovforslaget og dets bemærkninger

Tilregnelser, bevisbyrde samt strafniveau

Lev Uden Vold tilslutter sig Straffelovrådets og Justitsministeriets vurdering af, at det med den foreslåede straffelovsændring i straffelovens § 216 ikke længere er nødvendigt at kriminalisere uagtsom voldtægt, da der med ændringen sker en udvidelse af det strafbare område for voldtægt, så den omfatter den, der har samleje med en person, der ikke medvirker frivilligt eller samtykker³.

Vi ligeledes enige i, at der fortsat skal være forsæt til alle elementer i gerningsindholdet, jf. straffelovens § 216.

Det er Lev Uden Volds vurdering, at også den laveste grad af forsæt (*dolus eventualis*), bør indgå i vurderingen af, om den tiltalte i en straffesag er skyldig i medfør af straffelovens § 216 (skyldsspørgsmålet), og at dette tydeliggøres i bemærkningerne til lovændringen.

Endelig er vi enige i, at en uagtsomhedsvurdering vil svække forudsigeligheden i forhold til, hvilken adfærdsnorm de konkrete handlinger vil blive bedømt ud fra, hvilket risikerer at svække gerningsmandens retssikkerhed⁴.

² Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 18

³ Betænkning nr. 1574/2020, side 19 og 24 og Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 14

⁴ Betænkning nr. 1574/2020, side 21f, jf. side 14 og Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 14

Fastsættelse af straffniveau i passivitetssituationer

Det er Straffelovrådets opfattelse, at der i mildere tilfælde, for eksempel i visse passivitetssituationer, vil kunne være grundlag for at tage udgangspunkt i et straffniveau på fængsel i 1 år og 2 måneder, da sådanne situationer efter omstændighederne vil kunne sidestilles med de situationer, hvor forurettede befinder sig i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen. I atter andre mildere tilfælde vil der kunne være grundlag for at udmåle en straf under dette niveau, for eksempel hvor parterne har indledt et frivilligt samleje eller et samleje med samtykke, og hvor den ene part undervejs fortryder og siger fra, hvorefter gerningsmanden alligevel fortsætter samlejet⁵.

Lev Uden Vold finder det stærkt uhensigtsmæssigt, at karakteren af en voldtægt og dermed forbrydelsens grovhed, kan vurderes ud fra offerets reaktion under det pågældende overgreb, idet det i sådanne tilfælde kan give forurettede oplevelsen af, at dennes reaktion under overgrebet kan være formildende i forhold til straffniveauet⁶. At lade overgrebets grovhed og dermed straffniveauet blive vurderet ud fra forurettedes reaktion før og under overgrebet vil signalere, at lovgiver har en normativ opfattelse af, hvad der kan ses som ”rigtige” og ”forkerte” måder som offer at reagere på. På den måde kan lovgiver komme til at give udtryk for en opfattelse af, at straffniveauet bliver baseret på, hvordan forurettede bør agere, hvis overgrebet skal have en særlig grovhed.

Baseret på Lev Uden Volds viden og praksis finder vi det væsentligt, at forurettedes reaktioner ses i sammenhæng med relationen til anklagede og den kontekst overgrebet foregår i. Forurettedes reaktioner er ikke alene en respons på anklagedes handlinger i øjeblikket, men vil også være betinget af den magtrelation, der foreligger mellem parterne, som kan være formet af aldersforskel, at forurettede er afhængig af anklagede, at forurettede er placeret lavere i et socialt hierarki end anklagede, og at forurettede frygter for repressalier fra anklagede eller andre.

Samtykke ved total passivitet

Det er Justitsministeriets vurdering, at der – også ved total passivitet – efter en konkret og samlet vurdering kan foreligge samtykke. Ministeriet har lagt vægt på, at det naturligt vil kunne indgå i vurderingen, om parterne tidligere har haft samleje med samtykke, der er foregået på samme måde, uden at der har været tale om indirekte trusler eller psykisk vold mv., eller om parterne ikke tidligere har haft nogen seksuel relation.⁷

Lev Uden Vold finder ikke, at total passivitet – efter en konkret og samlet vurdering – bør være en del af bevisførelsen, herunder heller ikke i tilfælde hvor parterne tidligere har haft samleje. Således kan der i tidligere tilfælde, hvor parterne har haft samleje, ligeledes være tale om voldtægt. Passivitet i disse tilfælde bør derfor ikke, heller ikke efter en konkret og samlet vurdering, føres som bevis for, at der ikke er tale om voldtægt. Eksempelvis tilfælde, hvor der ikke er sket domfældelse

⁵ Forslag til lov om ændring af straffeloven, side 16

⁶ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 16

⁷ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 19

for psykisk vold, jf. straffelovens § 243, men hvor forurettede i et parforhold er blevet afkrævet sex, og gerningsmanden har manipuleret forurettede til at se dette som en naturlig del af parforholdet.

Justitsministeriet finder, at der i de situationer, hvor samtykke på den ene eller anden måde er kommet til udtryk, men hvor der undervejs udvises passivitet, og der derfor er anledning til at overveje rækkevidden af samtykket, vil skulle foretages en konkret og samlet vurdering af, om der af den konkrete situation og sammenhæng fremgår et samtykke til de seksuelle forhold. I den forbindelse vil hensynene, som er nævnt ovenfor ligeledes kunne indgå i vurderingen⁸. Lev Uden Vold er enig i ministeriets betragtning.

Særligt strafskærpnde omstændigheder ved psykisk vold

Det er Justitsministeriets vurdering, at der ikke – som ellers foreslået af Straffelovrådets mindretal – bør indsættes en særskilt bestemmelse i straffelovens § 216, hvorefter de omstændigheder, som i dag er strafbare efter straffelovens § 216, stk. 1, samt psykisk vold efter straffelovens § 243, skal anses som særligt skærpnde omstændigheder ved straffens fastsættelse⁹. Dette vil efter ministeriets opfattelse indebære, at straffen generelt vil blive fastsat lavere i de sager, som omfattes af den foreslåede nykriminalisering. En sådan graduering af grovheden og alvoren af de enkelte sager er efter ministeriets opfattelse ikke hensigtsmæssig.

Lev Uden Vold kan ikke tilslutte sig Justitsministeriets vurdering om, at psykisk vold, jf. straffelovens § 243, ikke skal anses som en særligt strafskærpnde omstændighed.

Det fremgår ikke nærmere, hvad vurderingen af denne uhensigtsmæssighed hviler på – altså hvori det uhensigtsmæssige består af mindretallets forslag om, at det er en strafskærpnde omstændighed, hvis voldtægten er foregået i et parforhold, hvor gerningsmanden er ens nærmeste, fra hvem der forventes tillid og en høj grad af omsorg. Samtidig forekommer ministeriets vurdering selvmodsigende, idet lovgiver samtidig argumenterer for en graduering af voldtægt¹⁰. Der er derfor behov for, at lovgiver er transparent med, hvilke normative kriterier disse vurderinger af uhensigtsmæssighed hviler på.

Det er i denne sammenhæng væsentligt at være opmærksom på, at seksuel vold ofte vil indgå som et led i udøvelsen af psykisk vold i en nær relation. Når en parrelation præges af skævhed i magtforholdet, og den ene part er udsat for psykisk vold i form af for eksempel kontrol og tvang fra den anden part, vil parternes seksuelle samvær ofte også være præget af magtforholdet.

Det er endvidere væsentligt, at voldtægtsbestemmelsen tager højde for, at den forurettede i sådanne tilfælde kan udvise et handlemønster, som i ligeværdige forhold kan opfattes som frivillig deltagelse, men ikke er det.

⁸ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 20

⁹ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 22

¹⁰ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 16

Det er helt afgørende for mennesker, der er udsat for vold i en nær relation, at voldtægtsbestemmelsen, jf. straffelovens § 216, muliggør retsforfølgelse af den seksuelle vold. Det skal derfor sikres, at den manglende tilkendegivelse af ikke at ville have sex, ikke medfører, at den seksuelle vold er straffri – eller ikke i øvrigt kan tilregnes gerningsmanden som forsætlig. Hvor der er vold og kontrol, vil der ofte også være underkastelse, hvorfor den person, som udsættes for voldtægt af sin partner, helt fra begyndelsen kan have underkastet sig gerningsmanden af frygt for repressalierne ved en afvisning.

I den forbindelse er det vores klare opfattelse, at det i sager om voldtægt i nære relationer vil være særdeles relevant at belyse omstændighederne omkring parternes indbyrdes magtforhold. Der vil med andre ord i mange sager kunne ses et mønster af psykisk vold i form af kontrol og tvang, som er relevant at lade indgå i vurderingen af, hvorvidt der forelå et gyldigt samtykke.

Det er derfor vigtigt at fastholde, at vurderingen af, om den seksuelle aktivitet har været samtykkende fra begge parter side, skal bero på de konkrete omstændigheder, og ikke på hvorvidt øvrige bestemmelser i straffeloven er overtrådt.

Lev Uden Vold tilslutter sig derfor også Straffelovrådets anbefaling af, at straffelovens § 243 ikke citeres i § 216, stk. 2, idet vi finder det sandsynligt, at psykisk vold kan medvirke til at øge risikoen for voldtægt i et parforhold, selvom den psykiske vold ikke nødvendigvis opfylder samtlige betingelser i straffelovens § 243.

Straffelovrådets flertal anfører, at ”Samleje vil endvidere efter omstændighederne kunne anses for ufrivilligt, hvis en parts deltagelse er udslag af psykisk vold”¹¹.

Det vil være hensigtsmæssigt, at det i lovforarbejderne tydeliggøres, hvorledes den forurettedes samtykke under den seksuelle aktivitet er et udslag af den psykiske vold.

Forurettedes tilstand

Med hensyn til forurettedes tilstand omfatter straffelovens § 228 tilstande, i hvilke forurettede er ude af stand til at modsætte sig handlingen, jf. straffelovens § 216, stk. 1, nr. 2, samt sindssygdhed og mental retardering, jf. straffelovens § 218¹².

Loggiver opfordres til at gøre grov udnyttelse af andres sårbarhed til en strafskærpende omstændighed. Hvis voldtægt begås mod en person med kognitive eller fysiske funktionsnedsættelser, eller mod en person, som befinder sig i en hjælpeløs tilstand på grund af alkohol, stoffer eller medicin, må det opfattes som udtryk for opportuniste – det vil sige ’det at tilpasse sig de herskende forhold eller meninger for at kunne drage personlig fordel af det’¹³. Da den, der gennemfører voldtægt må være ved en vis bevidsthed selv for at gennemføre et sådant

¹¹ Betænkning 1574/202, side 161.

¹² Forslag til lov om ændring af straffeloven, side 23

¹³ Den Danske Ordbog

handlingsforløb, kan det ikke være en formildende omstændighed at udnytte denne sårbarhed ved andres tilstand.

Ligestillingsmæssige konsekvenser

Justitsministeriet bemærker, at Lovforslaget er kønsneutralt, og at den foreslåede udvidelse af kriminaliseringen af voldtægt omfatter alle køn¹⁴.

Det er Lev Uden Volds vurdering, at indholdet af de ligestillingsmæssige aspekter ikke er tilstrækkelig beskrevet. Det bør således udbygges, på hvilken måde den nye lovgivning forventes at få en indflydelse på kønsligestilling i Danmark

Økonomiske konsekvenser

Det er Justitsministeriets vurdering, at en ændring af voldtægtsbestemmelsen vil medføre merudgifter på 28,7 mio. kr. (2021-pl) fra 2021 og frem¹⁵.

Vi finder, at de økonomiske omkostninger skal ses i lyset af de besparelser, der potentielt set kan være forbundet med at forebygge nye seksuelle overgreb, herunder forebyggelse af psykiske, sociale og økonomiske omkostninger for individ og samfund, som er forbundet med voldtægt.

Bemærkninger til § 1

Justitsministeriet formulerer, at samtykke kan komme til udtryk gennem ord eller handling. Der stilles ikke krav om, at samtykke skal være udtrykt direkte eller i øvrigt på nogen bestemt måde. Samtykke efter voldtægtsbestemmelsen skal således vurderes uformaliseret og ud fra en konkret og samlet vurdering¹⁶.

Bestemmelsen foreslås omformuleret eller uddybet, så den bliver mere nuanceret og for så vidt muligt lettere at omsætte i praksis i retligt regi.

Tilsnigelse af penetration

Justitsministeriet finder, at det forhold, at en person ikke har haft fuld viden om eller indsigt i en række forhold, der kan have haft betydning for, at vedkommende valgte at deltage i samlejet, ikke udelukker, at der er samtykket i samlejet. I de tilfælde, hvor en person f.eks. er blevet ”snydt” til samleje gennem usande påstande om, at den anden person var en berømt eller havde en særlig alder, status, beskæftigelse eller lignende, må samlejet anses for gennemført med samtykke. Er der tale om tilsnigelse af samleje med en person, som forveksler gerningsmanden med en anden, vil forholdet dog kunne være strafbart efter straffelovens § 221¹⁷.

¹⁴ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 25

¹⁵ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 26

¹⁶ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 29

¹⁷ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, side 30f

Opmærksomheden henledes på om samtykke forsat skal ses som gældende, hvis en gerningsmand har givet udtryk for at anvende kondom, men tager dette af undervejs (fænomenet stealthing), og dermed udsætter den forurettede for, kønssygdomme, psykiske og fysiske følger samt eventuelt en uønsket graviditet og potentielt sterilitet som konsekvens af en eventuel abort. Samtykke under hændelsesforløbet har her været givet under falske forudsætninger om brug af prævention, og dermed ændrer fjernelsen af kondomet forudsætningen for samtykket til den seksuelle aktivitet. Dette må sidestilles med bedrag og grov udnyttelse af forurettedes tillid.

Vi står naturligvis til rådighed for en uddybning af ovenstående.

Med venlig hilsen

Maja Lindgren
Juridisk konsulent

Lev Uden Vold